

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 22 martie 2018¹

Cauzele conexate C-96/16 și C-94/17

Banco Santander, SA
împotriva
Mahamadou Demba,
Mercedes Godoy Bonet

(cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona
(Tribunalul de Primă Instanță nr. 38 din Barcelona, Spania)

și
Rafael Ramón Escobedo Cortés
împotriva
Banco de Sabadell, SA

[Cerere de decizie preliminară formulată de Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania)]

„Trimitere preliminară – Directiva 93/13/CEE – Contracte încheiate cu consumatorii –
Clauze abuzive – Cesiune de creanțe – Inexistența dreptului de retractare – Criterii de apreciere a
caracterului abuziv al unei clauze contractuale prin care se stabilesc dobânzile moratorii – Consecințele
acestui caracter”

Introducere

1. Prezentele cereri de decizii preliminare, care provin de la instanțele spaniole, au fost ambele formulate în cadrul unor litigii între anumite instituții bancare și consumatori în legătură cu executarea contractelor de împrumut încheiate între aceștia.

2. Aceste cauze privesc mai ales compatibilitatea cu dreptul Uniunii, în special cu Directiva 93/13/CEE², a unei orientări jurisprudențiale naționale potrivit căreia, pe de o parte, sunt prezumate abuzive clauzele care nu au fost negociate din contractele de împrumut de consum care prevăd o rată a dobânzilor moratorii care depășește rata dobânzii obișnuite (remuneratorii) cu mai mult de două procente și, pe de altă parte, este necesar să se deducă anumite consecințe din această constatare atât pentru împrumuturile fără garanție reală, cât și pentru creditele ipotecare. Această regulă ar fi fost stabilită de Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania) în diferite hotărâri³, care, la rândul lor, au fost pronunțate ulterior hotărârilor Curții în cauzele Aziz⁴ și Unicaja Banco SA⁵.

1 Limba originală: franceza

2 Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială 15/vol. 2, p. 273), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 (JO 2011, L 304, p. 64) (denumită în continuare „Directiva 93/13”).

3 Aceste hotărâri, care privesc creditele fără garanție reală, au fost pronunțate la 22 aprilie, la 7 septembrie, respectiv la 8 septembrie 2015. Tribunal Supremo ar fi statuat cu privire la creditele ipotecare prin hotărâri din 23 decembrie 2015, precum și din 18 februarie și din 3 iunie 2016.

4 Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164).

5 Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21).

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3. Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 prevede: „[d]ispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii [...]”

4. Articolul 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13 are următorul cuprins:

”(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

[...]

(3) Anexa conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive.”

5. Potrivit articolului 4 alineatul (1) din această directivă:

„Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.”

6. Articolul 6 alineatul (1) din această directivă prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

7. Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori”

8. Potrivit articolului 8 din această directivă:

„Statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție.”

9. Articolul 8a din aceeași directivă prevede:

”(1) În cazul în care un stat membru adoptă dispoziții în conformitate cu articolul 8, acesta informează Comisia în legătură cu aceasta, precum și în legătură cu orice modificare ulterioară, în special în cazul în care respectivele dispoziții:

[...]

– conțin liste de termeni contractuali care vor fi considerați neechitabili.

(2) Comisia se asigură că informațiile menționate la alineatul (1) sunt ușor accesibile consumatorilor și comercianților, printre altele pe un site [I]nternet dedicat.

[...]

Dreptul spaniol

Dispozițiile privind clauzele abuzive

10. Articolul 82 alineatul 1 din texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (textul consolidat al Legii generale privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor și al altor legi complementare), aprobat prin Real Decreto Legislativo 1/2007 (Decretul legislativ regal nr. 1/2007) din 16 noiembrie 2007⁶, în versiunea aplicabilă litigiilor principale, prevede:

„Sunt considerate clauze abuzive orice dispoziții care nu au făcut obiectul unei negocieri individuale și orice practici care nu au fost acceptate în mod expres care, în pofida cerinței de bună-credință, creează în detrimentul consumatorului și al utilizatorului un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract.”

11. Potrivit articolului 83 din Decretul legislativ regal 1/2007:

„1. Clauzele abuzive sunt nule de plin drept și sunt considerate nescrise.

2. Partea contractului afectată de nulitate este corectată în conformitate cu prevederile articolului 1258 din Código Civil (Codul civil) și cu principiul bunei-credințe obiective.

În acest scop, instanța care declară nulitatea respectivelor clauze completează contractul și dispune de competențe de moderare cu privire la drepturile și la obligațiile părților, în cazul în care contractul este menținut, și cu privire la consecințele lipirii acestuia de efecte, în cazul unui prejudiciu considerabil pentru consumator și utilizator. Numai în cazul în care clauzele care sunt menținute conduc la o situație inechitabilă în ceea ce privește poziția părților, care nu poate fi remediată, instanța poate declara că contractul este lipsit de validitate.”

Dispozițiile referitoare la cesiunea de creanță

12. Potrivit articolului 1535 din Código Civil (Codul civil), care reglementează dreptul debitorului de retractare în caz de cesiune a creanțelor, prevede:

„La vânzarea unei creanțe litigioase, debitorul are dreptul să o stingă, rambursând cesionarului cuantumul plătit de acesta, precum și cheltuielile ocazionate și dobânzile aferente începând cu data efectuării plății.

O creanță devine litigioasă din momentul în care se contestă cererea al cărei obiect îl constituie.

Debitorul poate exercita dreptul său în termen de nouă zile începând de la data la care cesionarul îi solicită plata.”

⁶ BOE n° 287 din 30 noiembrie 2007, p. 49181.

13. Substituirea cesionarului unei creanțe în drepturile cedentului în procedurile judiciare este reglementată de articolele 17 și 540 din Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Legea 1/2000 privind Codul de procedură civilă) din 7 ianuarie 2000 (denumit în continuare „Codul de procedură civilă”), articolul 17 menționat aplicându-se în cadrul procedurilor pe fond, articolul 540 în cadrul procedurilor de executare.

Dispozițiile referitoare la stabilirea dobânzilor moratorii

14. Articolul 1108 din Código Civil (Codul civil) prevede:

„În cazul în care obligația constă în plata unei sume de bani și debitorul întârzie plata, repararea prejudiciului suferit constă, în cazul în care părțile nu au stabilit altfel, în plata dobânzii convenite de părți și, în cazul lipsei unui acord, a dobânzii legale.”

15. În conformitate cu articolul 114 alineatul 3 din Ley Hipotecaria (Legea privind ipoteca), astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (Legea nr. 1/2013 privind măsurile de consolidare a protecției debitorilor ipotecari, restructurarea datoriilor și locuințele sociale), din 14 mai 2013⁷:

„Dobânzile de întârziere pentru împrumuturile sau pentru creditele pentru achiziționarea locuinței obișnuite, garantate cu ipotecă constituite asupra aceleiași locuințe, nu pot depăși cu mai mult de trei ori rata dobânzii legale și nu pot fi datorate decât pentru capitalul restant [...]”

Litigiile principale și întrebările preliminare

În cauza C-96/16

16. Din decizia de trimitere în cauza C-96/16 reiese că doamna Mercedes Godoy Bonet și domnul Mahamadou Demba au încheiat cu instituția bancară Banco Santander SA două contracte de împrumut la 2 noiembrie 2009, respectiv la 22 septembrie 2011, pentru suma de 30 750 de euro, cu scadența la 2 noiembrie 2014 pentru primul contract, și pentru suma de 32 153,63 euro, cu scadența la 22 septembrie 2019 pentru al doilea contract.

17. În conformitate cu condițiile generale ale acestor contracte, ratele dobânzilor obișnuite și moratorii aplicabile erau de 8,50 %, și de 18,50 % pentru primul contract, respectiv de 11,20 % și de 23,70 % pentru al doilea contract.

18. Întrucât domnul Demba și doamna Godoy Bonet au încetat să plătească Banco Santander ratele lunare prevăzute în contractele de împrumut în cauză, banca respectivă a declarat scadența anticipată a acestor contracte, în conformitate cu punctul 8 din condițiile generale ale acestor contracte, și a sesizat instanța de trimitere cu o cerere de executare a creanței împotriva domnului Demba și a doamnei Godoy Bonet pentru o valoare totală de 53 664,14 euro.

19. Deși această posibilitate nu este prevăzută în condițiile generale menționate, la 16 iunie 2015 Banco Santander a cesionat creanța menționată unei terțe părți prin act autentic, pentru o sumă estimată la 3 215,72 euro, în temeiul articolelor 1112 și 1255 din Codul civil.

⁷ BOE nr. 116 din 15 mai 2013, p. 36373.

20. Acest terț a solicitat să se substituie Banco Santander în procedura de executare introdusă de aceasta din urmă la instanța de trimitere.

21. Această instanță ridică problema existenței dreptului eventual al doamnei Godoy Bonet și al domnului Demba de a-și răscumpăra datoria și de a o stinge astfel, restituind terțului menționat prețul pe care acesta l-a plătit pentru cesiunea în cauză, majorat cu dobânzile, cu costurile și cu cheltuielile de judecată aplicabile (denumit în continuare „dreptul de răscumpărare”).

22. Instanța de trimitere are, printre altele, îndoieli cu privire la compatibilitatea cu dreptul Uniunii, în special cu Directiva 93/13, a unei practici prin care un comerciant, în lipsa unei clauze contractuale specifice în acest sens, cesionează sau cumpără o creanță la un preț derizoriu, fără ca debitorul să fie informat în prealabil cu privire la respectiva cesiune sau fără acordul acestuia și fără a-i acorda posibilitatea de a-și răscumpăra datoria și de a o stinge astfel, restituind cesionarului prețul pe care acesta l-a plătit pentru cesiunea menționată, majorat cu cheltuielile accesorii aplicabile.

23. Pe de altă parte, instanța de trimitere ridică problema elementelor care trebuie luate în considerare pentru examinarea caracterului eventual abuziv al clauzelor din aceste condițiile generale, prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii aplicabile, și a consecințelor care trebuie deduse dintr-un asemenea caracter abuziv.

24. În această privință, instanța menționată subliniază că, potrivit jurisprudenței în prezent consacrate a Tribunal Supremo, o clauză care nu s-a negociat dintr-un contract de împrumut fără garanție reală încheiat cu un consumator, prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii, trebuie să fie considerată abuzivă, întrucât această rată depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenite între părțile la acest contract. Potrivit acestei jurisprudențe, într-un astfel de caz, dobânzile obișnuite continuă să fie aplicate până la rambursarea integrală a datoriei.

25. Totuși, instanța menționată are îndoieli cu privire la compatibilitatea acestei jurisprudențe cu Directiva 93/13. Astfel, pe de o parte, prin definirea unui criteriu obiectiv și automat de examinare a caracterului abuziv al clauzelor contractuale care stabilesc rata dobânzilor moratorii aplicabile, această jurisprudență nu ar permite instanței naționale să țină seama de toate împrejurările speței. Pe de altă parte, stabilind că dobânda obișnuită continuă să fie aplicată până la rambursarea integrală a datoriei în cazul în care clauza prin care se stabilesc dobânzile moratorii a fost declarată abuzivă, jurisprudența respectivă impune instanței naționale să revizuiască conținutul contractului.

26. În acest context, Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona (Tribunalul de Primă Instanță nr. 38 din Barcelona, Spania) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) a) Practica comercială constând în cesiunea sau în cumpărarea de creanțe, potrivit căreia consumatorul nu are posibilitatea să își stingă datoria plătind cesionarului [valoarea] creanței, dobânzile, costurile și cheltuielile de judecată este conformă cu dreptul Uniunii și, mai exact, cu articolul 38 din [Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene] [...] precum și cu articolul 4 alineatul (2), cu articolul 12 și cu articolul 169 alineatul (1) TFUE?
- b) Practica comercială respectivă, constând în cumpărarea unei datorii a unui consumator la un preț derizoriu, fără consimțământul sau cunoștința acestuia, fără ca această practică să figureze într-o condiție generală sau într-o clauză abuzivă impusă în contract, și fără [a acorda] consumatorului posibilitatea de a participa la tranzacția respectivă prin exercitarea dreptului de răscumpărare este conformă cu principiile consacrate de Directiva 93/13 și, prin extindere, cu principiul efectivității, precum și cu articolul 3 alineatul (1) și cu articolul 7 alineatul (1) din această directivă?

- 2) a) Pentru a asigura protecția consumatorilor și a utilizatorilor și respectarea jurisprudenței Curții de punere în aplicare a acesteia, este conformă dreptului Uniunii, Directivei 93/13 și, în special, articolului 6 alineatul (1) și articolului 7 alineatul (1) din aceasta, stabilirea drept criteriu neechivoc ca, în contractele de împrumut fără garanție reală încheiate cu consumatorii, clauza care nu a fost negociată și care stabilește dobânzi moratorii mai mari cu peste două puncte procentuale decât dobânzile obișnuite este abuzivă?
- b) Pentru a asigura protecția consumatorilor și a utilizatorilor și respectarea jurisprudenței Curții de punere în aplicare a acesteia, este conformă dreptului Uniunii, Directivei 93/13 și, în special, articolului 6 alineatul (1) și articolului 7 alineatul (1) din aceasta, stabilirea consecinței potrivit căreia dobânzile obișnuite continuă să curgă până la plata integrală a datoriei?”

În cauza C-94/17

27. Din decizia de trimitere în cauza C-94/17 reiese că, la 11 ianuarie 1999, domnul Rafael Ramón Escobedo Cortés a încheiat cu Caja de Ahorros del Mediterráneo, devenită Banco de Sabadell, un contract de împrumut ipotecar în valoare de 17 633,70 euro pentru a achiziționa casa familială, rambursabil în rate lunare. Clauzele 3 și 3a din acest contract prevedeau o rată a dobânzilor obișnuite de 5,5 % pe an, sub rezerva unor variații începând cu primul an. La data faptelor pertinente din litigiul principal, această rată era de 4,75 % pe an. Clauza șase din contractul menționat stipula că rata dobânzilor moratorii era de 25 % pe an.

28. Domnul Escobedo Cortés, înregistrând întârzieri la plată, a introdus o acțiune la Juzgado de Primera Instancia (Tribunalul de Primă Instanță, Spania) împotriva Banco de Sabadell, prin care solicita anularea, printre altele, a acestei din urmă clauze, pentru motivul că aceasta avea un caracter abuziv.

29. Această instanță a considerat că respectiva clauză era abuzivă. În consecință, a estimat că rata dobânzilor moratorii aplicabilă trebuia să fie redusă la limita prevăzută la articolul 114 alineatul 3 din Legea privind ipoteca, corespunzând unei rate de trei ori mai mare decât rata dobânzii legale. Această decizie a fost confirmată în apel printr-o decizie din 18 septembrie 2014 a Audiencia Provincial de Alicante (Curtea Provincială din Alicante, Spania).

30. Domnul Escobedo Cortés a formulat recurs la instanța de trimitere împotriva acestei din urmă decizii, pentru motivul că aceasta încalcă articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13.

31. Potrivit aceleiași instanțe, acest recurs ridică îndoieli cu privire la interpretarea mai multor dispoziții din directiva menționată invocate de domnul Escobedo Cortés și a căror aplicare este esențială în vederea soluționării acestuia.

32. În acest context, Tribunal Supremo a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 3 din Directiva [93/13] coroborat cu punctul 1 litera (e) din anexa la aceasta și articolul 4 alineatul (1) se opun unei jurisprudențe care stabilește că o clauză a unui contract de împrumut ce prevede o rată a dobânzilor moratorii care presupune o creștere de peste două puncte procentuale a dobânzii remuneratorii anuale prevăzute în contract constituie o compensație disproporționat de mare impusă consumatorului care a înregistrat o întârziere la îndeplinirea obligației de plată și este, așadar, abuzivă?

- 2) Articolul 3 din Directiva [93/13] coroborat cu punctul 1 litera (e) din anexa la aceasta, precum și articolul 4 alineatul (1), articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din această directivă se opun unei jurisprudențe care, în cadrul aprecierii caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de împrumut care stabilește rata dobânzilor moratorii, identifică drept obiect al controlului caracterului abuziv majorarea pe care respectiva rată o determină în raport cu rata dobânzilor [obișnuite] în măsura în care aceasta constituie «o compensație disproporționat de mare impusă consumatorului care nu și-a îndeplinit obligațiile», și care stabilește că urmarea constatării caracterului abuziv trebuie să fie eliminarea totală a respectivei majorări, astfel încât numai dobânzile [obișnuite] continuă să curgă până la rambursarea creditului?
- 3) În cazul unui răspuns pozitiv la cea de a doua întrebare, declararea nulității unei clauze care stabilește rata dobânzilor moratorii, ca urmare a caracterului abuziv al acesteia, trebuie să producă alte efecte pentru a fi compatibilă cu Directiva [93/13], cum ar fi eliminarea completă a dobânzilor, atât [obișnuite], cât și moratorii, în situația în care debitorul nu își respectă obligația de achitare a ratelor creditului la termenele prevăzute în contract, sau plata dobânzii legale?”

Procedura în fața Curții

33. Prin Ordonanța președintelui Curții din 13 iulie 2016, cererea formulată de Juzgado de Primera Instancia n°38 de Barcelona (Tribunalul de Primă Instanță nr. 38 din Barcelona), prin care se solicita judecarea cauzei C-96/16 potrivit procedurii accelerate prevăzute la articolul 23a din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și la articolul^o105 alineatul^o(1) din Regulamentul de procedură al Curții, a fost respinsă.

34. Prin Ordonanța președintelui Curții din 5^oaprilie 2017, cererea formulată de Tribunal Supremo prin care se solicita judecarea cauzei C-94/17 potrivit procedurii accelerate prevăzute la articolul 23a din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și la articolul^o105 alineatul^o(1) din Regulamentul de procedură al Curții, a fost respinsă.

35. Banco Santander, guvernul spaniol și Comisia Europeană au prezentat observații scrise în cauza C-96/16 și Banco de Sabadell, guvernele spaniol și polonez, precum și Comisia au prezentat observații scrise în cauza C-94/17.

36. Prin decizia din 21^onoiembrie 2017, cauzele C-96/16 și C-94/17 au fost conexe pentru buna desfășurare a procedurii orale și în vederea pronunțării hotărârii.

37. La 10^oianuarie 2018 a avut loc o ședință la care au participat Banco Santander, Banco de Sabadell, guvernul spaniol, precum și Comisia.

Analiză

38. Întrebările formulate de instanța de trimitere se referă în principal la trei aspecte, pe care le vom examina succesiv. În primul rând, instanțele respective ridică problema compatibilității unei practici a unui comerciant în materie de cesiune a creanței deținute față de un consumator. În al doilea rând, instanțele de trimitere solicită să se stabilească dacă dreptul Uniunii privind protecția consumatorilor se opune jurisprudenței recente a Tribunal Supremo, în măsura în care aceasta prevede că o clauză prin care se stabilesc dobânzile moratorii este abuzivă deoarece depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite prevăzută în contractul de împrumut. În al treilea și ultimul rând, Curtea va trebui să examineze dacă, în ipoteza în care clauza de stabilire a ratei dobânzilor moratorii este declarată abuzivă în temeiul acestei jurisprudențe, dobânzile obișnuite pot continua să curgă până la rambursarea integrală a datoriei.

Cu privire la prima întrebare literele a) și b) din cauza C-96/16: compatibilitatea practicii de cesiune a creanței în litigiu cu dreptul Uniunii

39. Prin intermediul primelor două întrebări, instanța de trimitere în cauza C-96/16 solicită să se stabilească dacă trebuie să fie considerată compatibilă cu o serie de dispoziții din dreptul Uniunii practica unui profesionist de a cesiona sau de a cumpăra o creanță deținută față de un consumator, fără ca posibilitatea unei astfel de cesiuni să fie prevăzută de contractul de împrumut încheiat cu respectivul consumator, fără ca acesta din urmă să fie informat în prealabil cu privire la cesiunea respectivă sau să își dea acordul și fără a-i da posibilitatea de a-și răscumpăra datoria, și astfel de a o stinge rambursând cesionarului valoarea pe care acesta a plătit-o pentru cesiune, majorată cu costurile accesorii aplicabile.

40. Prin intermediul acestor întrebări, care trebuie examinate împreună, reiese, astfel cum au subliniat în special Banco Santander și guvernul spaniol, că instanța de trimitere solicită în mod specific Curții să stabilească dacă Directiva 93/13⁸ se opune dispozițiilor naționale spaniole care reglementează în speță cesiunea de creanță, și anume articolul⁹1535 din Codul civil, precum și articolele¹⁰17 și 540 din Codul de procedură civilă.

41. Instanța de trimitere consideră, astfel, că are competența să pună în discuție validitatea acestor dispoziții din punct de vedere al protecției consumatorilor. În această privință, ea subliniază că, deși oferă un drept de răscumpărare, articolul¹¹1535 din Codul civil l-ar limita totodată la creanțele denumite „litigioase”, respectiv la cele care fac obiectul unei contestații pe fond în cadrul unei proceduri declaratorii. Astfel, acest articol nu ar prevedea posibilitatea debitorului de a se prevala de un asemenea drept în cadrul unei proceduri de executare a creanței, precum cea din litigiul principal, sau al unei cesiuni extrajudiciare, fapt care, în opinia instanței de trimitere, nu garantează o protecție suficientă a intereselor consumatorilor. Potrivit acestei instanțe, o astfel de protecție nu este asigurată nici de articolele¹²17 și 540 din Codul de procedură civilă, care reglementează substituirea cedentului de către cesionar în cadrul procedurilor jurisdicționale, dat fiind că, printre altele, aceste dispoziții nu menționează dreptul de răscumpărare prevăzut la articolul¹³1535 din Codul civil.

42. Considerăm că răspunsul la aceste întrebări, astfel cum au fost reformulate la punctul¹⁴40 de mai sus, trebuie să fie negativ.

43. Astfel, din modul de redactare a articolului 1 alineatul¹⁵(1), a articolului¹⁶2 litera¹⁷(a) și a articolului 3 alineatul¹⁸(1) din Directiva 93/13, precum și din economia generală a acesteia, reiese că această directivă se aplică numai „clauzelor contractuale”, cu excluderea simplelor practici, precum cele din litigiul principal¹⁹. În speță și astfel cum a arătat însăși instanța de trimitere, cesiunea creanței în litigiu se raportează la *practica* unui profesionist, iar nu la o *clauză contractuală* conținută într-un contract încheiat cu un consumator. O astfel de practică este exclusă din domeniul de aplicare al Directivei²⁰93/13.

⁸ În măsura în care obiectivul protecției consumatorilor, consacrat în dispozițiile TFUE citate în decizia de trimitere, este urmărit prin intermediul unor reglementări de drept derivat, trebuie să se facă referire la această directivă, aplicabilă *rationae materiae*.

⁹ A se vedea, în ceea ce privește distincția necesară între acest tip de litigiu și litigiile în curs având ca obiect în mod direct clauze contractuale și/sau eventuala limitare a competențelor instanței naționale de a aprecia caracterul abuziv al acestor clauze, Hotărârea din 30 aprilie 2014, Barclays Bank (C-280/13, EU:C:2014:279, punctele 38-42). De asemenea, în acest sens, Curtea a hotărât, printre altele, că constatarea caracterului neloyal al unei practici comerciale nu avea efecte directe în ceea ce privește problema dacă contractul era valid în raport cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 [a se vedea Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144, punctul 46)].

44. În plus și presupunând, astfel cum pare să reiasă din decizia de trimitere, că îndoielile instanței de trimitere se referă de fapt la compatibilitatea cu directiva menționată a dispozițiilor materiale și procedurale spaniole care reglementează cesionarea creanțelor și, în special, dreptul debitorului de răscumpărare a datoriei sale, și anume articolul¹⁰1535 din Codul civil, precum și articolele¹⁰17 și 540 din Codul de procedură civilă, în măsura în care aceste dispoziții nu ar permite debitorului să se prevaleze de un astfel de drept în cadrul unei proceduri de executare a creanței precum cea în discuție în litigiul principal¹⁰, considerăm că nici acestea nu pot fi cenzurate în temeiul Directivei¹⁰93/13.

45. În această privință, este suficient să reamintim că, în conformitate cu articolul¹¹1 alineatul¹¹(2) din această directivă, aceasta nu este aplicabilă unor dispoziții legislative imperative precum articolul¹¹1535 din Codul civil¹¹ și articolele¹¹17 și 540 din Codul de procedură civilă.

46. În acest context, considerăm, de asemenea, important de subliniat că cesiunea de creanță în litigiu în speță nu modifică cu nimic conținutul și sfera obligațiilor debitorului consumator. O astfel de cesiune, care se efectuează prin intermediul unui contract între profesionistul cedent și un terț cesionar – contract la care consumatorul nu este parte – nu este, în conformitate cu articolul 3 din Directiva 93/13, în măsură de a de a crea, în detrimentul consumatorului, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților.

47. În plus, pare destul de evident că o astfel de practică de cesiune a creanțelor, care corespunde unei opțiuni binecunoscute în dreptul civil al statelor membre, nu poate fi asimilată clauzelor contractuale menționate în anexa privind „clauzele menționate la articolul 3 alineatul (3) litera (f) din Directiva 93/13”, și anume cele care au, printre altele, ca obiect sau ca efect „autorizarea vânzătorului sau furnizorului de a rezilia contractul în mod discreționar”. În plus, cesiunea creanței în litigiu în cauza principală se deosebește în mod clar de clauzele menționate la litera p) din anexa menționată, întrucât nu poate „servi la reducerea garanțiilor pentru consumator, fără acordul acestuia din urmă”¹². Această cesiune de creanță este într-adevăr neutră din punctul de vedere al debitorului. Faptul, menționat de instanța de trimitere, potrivit căruia cesiunea este efectuată în beneficiul „fondurilor vultur”, care acționează în scopuri speculative, la un preț mult mai scăzut sau derizoriu, în raport cu creanța inițială, este străin de însăși natura obligației contractuale care revine consumatorului¹³.

48. Ținând seama de ansamblul considerațiilor precedente, propunem să se răspundă la prima întrebare literale (a) și (b) formulată în cauza C-96/16 că Directiva 93/13 nu se opune unei practici a unui profesionist care constă în faptul de a cesiona sau a cumpăra creanțe, precum cea descrisă în speță, care nu oferă consumatorului posibilitatea de a-și stinge datoria prin plata către cesionar a valorii cesiunii, precum și a dobânzilor, a costurilor și a cheltuielilor de judecată.

10 Banco Santander și guvernul spaniol indică faptul că instanța de trimitere a sesizat, de asemenea, Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională, Spania) cu o excepție de neconstituționalitate cu privire la aceste dispoziții, care a fost însă respinsă potrivit informațiilor comunicate Curții.

11 A se vedea în acest sens Ordonanța din 5 iulie 2016, Banco Popular Español și PL Salvador (C-7/16, nepublicată, EU:C:2016:523, punctele 19-27) care se refereau tocmai la această dispoziție.

12 În acest context, considerăm, de asemenea, interesant de menționat indicațiile care reies din articolul 17 din Directiva 2008/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (JO 2008, L 133, p. 66 și rectificări în JO 2009, L 207, p. 14, JO 2010, L 199, p. 40, și JO 2011, L 234, p. 46), deși acesta nu este aplicabil *rationae temporis* cauzei principale. Această dispoziție, deși impune informarea debitorului consumator cu privire la cesiunea de creanță și păstrarea drepturilor și garanțiilor acestuia împotriva terțului cesionar, nu impune, în schimb, obligația de a obține consimțământul său, și cu atât mai puțin faptul că acesta dispune de un drept de răscumpărare și/sau de un drept de preempțiune a acestei creanțe.

13 Potrivit instanței de trimitere, dreptul de preempțiune prevăzut la articolul 1535 din Codul civil cu privire la creanțele „în litigiu” este justificat de necesitatea combaterii operațiunilor de cesiune în scopuri speculative.

Cu privire la a doua întrebare litera a) în cauza C-96/16 și cu privire la prima întrebare în cauza C-94/17: compatibilitatea jurisprudenței Tribunal Supremo cu Directiva 93/13

49. Prin intermediul celei de a doua întrebări litera a) în cauza C-96/16 și al primei întrebări în cauza C-94/17, instanțele de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă Directiva 93/13 se opune unei jurisprudențe naționale, în speță cea a Tribunal Supremo, potrivit căreia trebuie să fie declarată abuzivă orice clauză care nu a fost negociată dintr-un contract de împrumut – fără garanție reală în cauzele C-96/16 și ipotecar în cauza C-94/17 – care prevede o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu peste două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite prevăzută de acest contract.

Cu privire la admisibilitate

50. Este oportun să formulăm câteva observații introductive privind admisibilitatea întrebărilor referitoare la conformitatea cu Directiva 93/13 a jurisprudenței Tribunal Supremo, în măsura în care această admisibilitate a fost pusă în discuție de Banco Santander și de guvernul spaniol în cauza C-96/16, precum și de Banco de Sabadell, în cauza C-94/17, pentru motivul că această întrebare ar ridica o problemă ipotetică.

51. În cauza C-96/16, Banco Santander și guvernul spaniol consideră că este evident că instanța de trimitere a constatat deja că clauzele prin care se stabilesc dobânzile moratorii în discuție în litigiul principal trebuie să fie considerate abuzive (aspect care ar face ca întrebarea adresată să fie superfluă). În cauza C-94/17, Banco de Sabadell invocă o obiecție foarte similară. Aceasta arată că recursul cu care a fost investită instanța de trimitere nu ar avea ca obiect *criteriul* în raport cu care a fost stabilit caracterul abuziv al clauzei în litigiu, ci ar viza doar *consecințele* caracterului menționat. În această privință, ea adaugă că instanța de apel ar fi constatat caracterul abuziv al clauzei în discuție fără a se referi la jurisprudența Tribunalului Supremo care face obiectul primei întrebări preliminare, întrucât această instanță s-a pronunțat înainte de stabilirea jurisprudenței menționate. Prin urmare, chiar în cazul în care Curtea ar declara că dreptul Uniunii se opune unei astfel de jurisprudențe, instanța de trimitere nu ar putea anula pentru acest motiv hotărârea pronunțată în apel.

52. În această privință, considerăm că, deși reiese din deciziile de trimitere că instanțele de trimitere par să fi preferat în mod clar constatarea caracterului abuziv al clauzelor pe care le-au analizat, acestea însă nu au tranșat încă definitiv problema caracterului abuziv al clauzelor menționate, ținând seama printre altele de criteriul stabilit de Tribunal Supremo în jurisprudența sa cea mai recentă.

53. Întrebările adresate de instanțele de trimitere în legătură cu compatibilitatea criteriului stabilit de Tribunal Supremo par să fie astfel încă de actualitate pentru acestea. Într-adevăr, ele solicită să se stabilească dacă un astfel de criteriu de natură pretoriană este conform cu sistemul de protecție a consumatorilor stabilit prin Directiva 93/13, în special prin articolul 4 alineatul (1) din această directivă, în măsura în care acest criteriu se aplică în mod automat, fără a permite instanței sesizate să ia în considerare toate circumstanțele speței.

54. În ceea ce privește, în special, relevanța îndoielilor manifestate de instanța de trimitere în cauza C-94/17, aceasta a indicat, în esență, că recursul cu care a fost investită, deși are ca obiect în mod concret consecințele caracterului abuziv al clauzei în discuție în litigiul principal, ridică, de asemenea, îndoieli cu privire la interpretarea dispozițiilor Directivei 93/13 privind constatarea acestui caracter. Pe de altă parte, nu se poate exclude faptul că, în conformitate cu dreptul procesual spaniol, această instanță poate sau trebuie să reexamineze din oficiu caracterul menționat în cadrul recursului pendinte în fața sa și, în special, criteriile cu privire la care trebuie stabilit acest caracter, ținând seama de faptul că, în conformitate cu jurisprudența constantă a Curții, problema dacă o clauză contractuală

trebuie declarată abuzivă trebuie asimilată unei chestiuni de ordine publică¹⁴.

55. În consecință, din deciziile de trimitere nu reiese în mod vădit că întrebările referitoare la criteriul stabilit de Tribunal Supremo pentru a determina caracterul abuziv al unei clauze care stabilește rata dobânzilor moratorii, întrebări care, potrivit jurisprudenței consacrate a Curții, trebuie să beneficieze de o prezumție de relevanță¹⁵, ar fi inadmisibile.

Cu privire la fond

56. Pe fond, se pune întrebarea dacă un criteriu neechivoc, cum ar fi cel stabilit de Tribunal Supremo, potrivit căruia o clauză care nu a fost negociată dintr-un contract de împrumut încheiat cu un consumator, prin care se fixează rata dobânzilor moratorii aplicabile, este abuzivă având în vedere că această rată depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite prevăzute de contractul respectiv, este compatibil cu sistemul de protecție a consumatorilor instituit prin Directiva 93/13 și în special prin articolul 4 alineatul (1) din această directivă, în măsura în care acest criteriu pare să se aplice în mod automat, fără a permite instanței sesizate să ia în considerare toate circumstanțele speței.

57. Înainte de a aborda problema dacă această jurisprudență este problematică din punctul de vedere al efectivității protecției conferite prin Directiva 93/13, am dori să formulăm câteva observații introductive cu privire la contextul elaborării acestei jurisprudențe naționale și la domeniul de aplicare concret a acesteia pentru instanțele naționale chemate să se pronunțe la cerere sau din oficiu cu privire la caracterul abuziv al clauzelor conținute în contractele încheiate cu consumatorii.

– Observații introductive cu privire la contextul elaborării și la domeniul de aplicare al regulii pretoriene stabilite de Tribunal Supremo

58. Jurisprudența Curții privind Directiva 93/13 a evidențiat importanța, în temeiul protecției conferite de aceasta, a rolului activ conferit instanțelor naționale în identificarea și în sancționarea clauzelor abuzive conținute în contractele încheiate cu consumatorii, cum ar fi, printre altele, acelea prin care se stabilesc dobânzile moratorii¹⁶.

59. Cu toate acestea și astfel cum pare să se fi stabilit, nu este de competența Curții să definească în mod precis – și dincolo de amintirea criteriilor generale prevăzute în mod expres în Directiva 93/13 – tipul de clauze contractuale care trebuie să fie considerate abuzive în sensul acestei directive. Instanța națională este astfel cea mai în măsură – dacă nu singura – având în vedere toate circumstanțele pertinente, de a stabili în ce situații o clauză contractuală, precum cea care stabilește dobânzile moratorii, trebuie declarată abuzivă întrucât este de natură să creeze, în detrimentul consumatorului, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților la contract¹⁷.

¹⁴ A se vedea, în acest sens, Hotărârea din 30 mai 2013, Asbeek Brusse și Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, punctele 40, 41 și 44). A se vedea de asemenea Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 40).

¹⁵ Pentru o reamintire recentă a prezumției de relevanță a întrebărilor adresate în contexte similare referitoare la interpretarea directivei, facem trimitere, printre altele, la Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová (C-34/13, EU: C:2014:2189, punctul 38 și jurisprudența citată) și la Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc și alții (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 20).

¹⁶ A se vedea, în special, Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), precum și Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21).

¹⁷ A se vedea în acest sens Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctele 22 și 25) și Ordonanța din 16 noiembrie 2010, Pohotovost (C-76/10, EU:C:2010:685, punctul 60). Facem, de asemenea trimitere la Concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Unicaja Banco și Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2014:2299, punctul 42).

60. Pe de altă parte, nu poate fi exclus ca instanțele superioare dintr-un stat membru să fie abilitate, în rolul lor de armonizare în interpretarea dreptului național, să elaboreze anumite orientări destinate să ghideze instanțele inferioare în aprecierea lor cu privire la caracterul abuziv al clauzelor contractuale care obligă consumatorii, cu condiția ca astfel de orientări să fie conforme cu cele stabilite de Curte.

61. Se pare că tocmai acesta este obiectul jurisprudenței Tribunal Supremo, care rezultă printre altele din trei hotărâri din 22 aprilie (pronunțată de sesiunea plenară), din 7 și din 8 septembrie 2015, menționată în prezentele cauze principale.

62. Este interesant să se observe că regula pretoriană stabilită de Tribunal Supremo în aceste hotărâri reflectă în mod direct la principiile stabilite de Curte în Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164). Tribunal Supremo a făcut, astfel, trimitere la punctul 74 din această hotărâre, potrivit căruia:

„[...] în ceea ce privește clauza referitoare la stabilirea unor dobânzi de întârziere, trebuie amintit că, în lumina punctului 1 litera (e) din anexa la Directiva[93/13] coroborat cu dispozițiile articolului 3 alineatul (1) și [ale articolului 4] alineatul (1) din directiva [menționată], instanța de trimitere va trebui să verifice în special [...] nivelul ratei dobânzii de întârziere stabilit, prin raportare la rata dobânzii legale, pentru a verifica dacă el este de natură să garanteze realizarea obiectivelor pe care le urmărește în statul membru vizat și nu depășește ceea ce este necesar pentru a le atinge.”

63. În acest sens, se remarcă faptul că instituțiile bancare menționate în cauzele principale au susținut, atât în înscrisuri, cât și în ședință, că nu rezultă din hotărârile Tribunal Supremo din 22 aprilie, din 7 și din 8 septembrie 2015 că criteriul potrivit căruia trebuie considerată abuzivă o clauză care stabilește o rată a dobânzilor moratorii cu două puncte procentuale mai mare decât rata dobânzilor obișnuite se aplică în mod automat și ar avea caracter obligatoriu. În opinia acestor instituții, respectivul criteriu ar urmări doar să ajute instanța națională, care ar rămâne liberă să se îndepărteze de la acesta, în cazul în care împrejurările speței justifică acest lucru.

64. Interpretarea menționată nu pare să corespundă termenilor utilizați de Tribunal Supremo, printre altele în hotărârea pronunțată la 22 aprilie 2015 de Pleno de la Sala de Io Civil (Sesiunea Plenară a Secției Civile).

65. În această hotărâre, Tribunal Supremo a constatat mai întâi, că, spre deosebire de situația care prevala în alte state membre, în Spania nu exista nicio limită legală în materie de stabilire a dobânzilor moratorii în contractele de împrumut încheiate cu consumatori, fapt care obliga instanțele spaniole să aplice un coeficient corector. Într-un asemenea context, instanța de trimitere a considerat necesar să nu se limiteze la a reaminti principii generale, ci să enunțe o regulă mai precisă pentru a evita ca instanțele inferioare să elaboreze criterii diferite în aprecierea caracterului abuziv al clauzelor care definesc ratele dobânzilor moratorii, situație care ar constitui o sursă de arbitrar și de insecuritate juridică. Inspirându-se din criteriile stabilite de Curte, precum și din cele definite în diferite domenii ale dreptului spaniol, Tribunal Supremo a considerat că adăugarea a două puncte procentuale prevăzută la articolul 576 din Codul de procedură civilă pentru calcularea dobânzilor judiciare era criteriul juridic cel mai adecvat pentru a stabili rata dobânzilor moratorii la împrumuturile personale acordate consumatorilor. Un astfel de criteriu ar permite evitarea faptului de a impune consumatorului care nu își îndeplinește obligațiile plata unei penalități ridicate, „despăgubind” în același timp în mod proporțional prejudiciul suferit de creditor ca urmare a executării tardive a obligației constatate de o instanță.

66. Reiese astfel din termenii utilizați de Tribunal Supremo în hotărârea sa din 22 aprilie 2015 că acesta a instituit o prezumție irefragabilă potrivit căreia este abuzivă o clauză contractuală care stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite prevăzută în contractul de împrumut.

67. În opinia noastră, această jurisprudență este, fără îndoială, obligatorie pentru instanțele inferioare spaniole, în sensul că acestea din urmă sunt obligate să declare abuzivă orice clauză contractuală care stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite. Deși, astfel cum a precizat guvernul spaniol în ședință în răspuns la o întrebare scrisă adresată de Curte, această jurisprudență nu are valoare de lege, hotărârile instanțelor inferioare care se abat de la orientările stabilite în mod repetat de Tribunal Supremo – care au, astfel „forța exemplului” – sunt supuse cenzurii în cadrul recursurilor.

68. În aceste condiții și contrar a ceea ce ar putea sugera o examinare superficială, elaborarea unei astfel de jurisprudențe nu poate, în opinia noastră, să fie asimilată măsurilor care pot fi adoptate de autoritățile naționale în conformitate cu articolul 8 din Directiva 93/13.

69. Amintim că, potrivit acestei din urmă dispoziții, „[s]atele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de [Directiva 93/13], pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție”. În aplicarea acestui articol, statele membre pot adopta liste de clauze abuzive, cu condiția de informa Comisia despre acest lucru, în conformitate cu articolul 8a din directiva menționată.

70. Pe lângă faptul că această posibilitate a fost considerată ca fiind rezervată legiuitorului național sau autorităților naționale de reglementare sau administrative, cu excluderea instanțelor naționale¹⁸, suntem de părere că chestiunea care este în discuție aici nu este elaborarea unei norme naționale care să vizeze consolidarea nivelului de protecție a consumatorilor conferit de Directiva 93/13 prin elaborarea unei „clauze negre”, ci jurisprudența unei instanțe superioare care urmărește, în lipsa unor dispoziții specifice în materie de stabilire a ratei dobânzilor moratorii, să ofere orientări precise instanțelor naționale pentru a determina cazurile în care o clauză contractuală prin care se stabilește rata dobânzilor respective trebuie în mod necesar să fie declarată abuzivă.

71. Astfel cum s-a confirmat în ședință, această jurisprudență, deși completează dreptul național și, prin urmare, este obligatorie pentru instanțele spaniole¹⁹, nu poate fi asimilată măsurilor pe care statele membre le pot adopta în temeiul articolului 8 din Directiva 93/13.

72. Cu toate acestea, astfel cum ne propunem să explicăm în considerațiile care urmează, pe cât de obligatorie, pe atât de puțin problematică este această jurisprudență din punctul de vedere al protecției consumatorilor urmărite prin Directiva 93/13.

– *Examinarea problemei dacă jurisprudența Tribunal Supremo este problematică din punctul de vedere al protecției conferite de Directiva 93/13*

73. Din jurisprudența Curții rezultă că Directiva 93/13 se opune elaborării unui criteriu de definire a caracterului abuziv al unei clauze în ipoteza în care acesta ar împiedica instanța națională sesizată cu o clauză care nu îndeplinește acest criteriu să examineze caracterul eventual abuziv al acesteia din urmă și, dacă este cazul, să o elimine²⁰.

18 A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Saugmandsgaard Øe în cauza Biuro podróży Partner (C-119/15, EU:C:2016:387, punctele 53-57), precum și Concluziile avocatului general Mengozzi în cauzele conexe Gutiérrez Naranjo și alții (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:552, nota de subsol 18). Remarcăm, de asemenea, faptul că considerentul (63) al Directivei 2011/83 se referă la „adoptarea unor dispoziții naționale specifice”.

19 În conformitate cu articolul 1 alineatul 6 din Codul civil, jurisprudența completează ordinea juridică cu principii enunțate în mod constant de Tribunal Supremo în interpretarea și aplicarea legii, a cutumei și a principiilor generale de drept. În ședință, Banco de Sabadell a indicat, fără a fi contrazisă în această privință, că instanțele spaniole aplică în mod automat regula stabilită de Tribunal Supremo.

20 A se vedea în acest sens Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21, punctul 40).

74. În schimb, nu considerăm că se poate deduce din această jurisprudență că directiva menționată se opune, de asemenea, aplicării de către instanțele naționale a unui astfel de criteriu în măsura în care din acesta ar rezulta că orice clauză care îi corespunde ar trebui declarată abuzivă în mod automat, fără a se ține seama de circumstanțele specifice ale speței. În cele din urmă, ceea ce este determinant pentru efectivitatea Directivei 93/13, este ca competența instanțelor naționale de a declara abuzive clauzele contractuale pe care le analizează să nu fie afectată negativ.

75. În cadrul aprecierii clauzelor care stabilesc ratele dobânzilor moratorii și obișnuite, ceea ce contează este ca elaborarea unui astfel de criteriu să nu priveze instanța națională de posibilitatea de a declara abuzivă o clauză contractuală care stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește rata dobânzilor obișnuite convenită cu mai puțin de două puncte procentuale, dacă circumstanțele specifice speței ar impune acest lucru. În mod similar, instanța națională nu trebuie să fie împiedicată să aprecieze caracterul abuziv al clauzei dintr-un contract încheiat cu un consumator, prin care se stabilește rata dobânzilor obișnuite în ipoteza în care aceasta nu a fost negociată între părți²¹.

76. Or, în speță, toate părțile sunt de acord că instanțele spaniole pot în continuare să declare ca fiind abuzive clauze care stabilesc rata dobânzilor moratorii care nu depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite, având în vedere circumstanțele care au însoțit încheierea contractului. Pe de altă parte, considerăm că jurisprudența Tribunal Supremo nu împiedică instanțele sesizate să aprecieze caracterul abuziv al ratei dobânzilor obișnuite stabilite într-un contract încheiat cu un consumator în ipoteza în care nu a fost convenit nici un aranjament la încheierea contractului.

77. Desigur, amintim că nu există o regulă de aur pentru a aprecia în mod abstract caracterul abuziv al unei clauze prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii²². Cu alte cuvinte, nu există criterii infailibile care să permită să se concluzioneze, independent de o examinare a circumstanțelor fiecărei spețe, că o astfel de clauză este abuzivă.

78. Cu toate acestea, trebuie să se admită că o prezumție, chiar irefragabilă, potrivit căreia este abuzivă o clauză care stabilește rata dobânzilor moratorii peste un anumit nivel este conformă cu obiectivul Directivei 93/13, care constă, reamintim, în a evita apariția unui dezechilibru între drepturile și obligațiile părților la contract [a se vedea articolul 3 alineatul (1) din această directivă], în *detrimentul consumatorilor* și, în cele din urmă, în protejarea consumatorilor. Faptul că o instanță națională este obligată să declare abuzivă o clauză contractuală care stabilește rata dobânzilor moratorii la un nivel care depășește un anumit prag nu este problematic din punctul de vedere al urmăririi acestor obiective, chiar dacă poate fi problematic din punctul de vedere al echilibrului contractual global, avut în vedere în mod abstract.

79. În acest context, trebuie amintit că, pentru a stabili dacă o clauză creează, în detrimentul consumatorului, un „dezechilibru semnificativ” între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, poate fi, printre altele, pertinent să se ia în considerare norme aplicabile în dreptul național în lipsa unui acord al părților în acest sens. Prin intermediul unei asemenea analize comparative instanța națională va putea evalua dacă și, eventual, în ce măsură contractul îl plasează pe consumator într-o situație juridică mai puțin favorabilă *în raport cu cea prevăzută de dreptul național în vigoare*²³.

21 A se vedea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 74).

22 A se vedea concluziile prezentate în cauzele conexate Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2014:2299, punctul 42).

23 A se vedea Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, punctul 59).

80. În speță, criteriul potrivit căruia rata dobânzilor moratorii nu poate reprezenta o majorare cu mai mult de două puncte procentuale a ratei dobânzilor anuale obișnuite nu reiese direct din legislația spaniolă, dar ține seama în mod indirect de aceasta. Astfel cum arată Tribunal Supremo în decizia de trimitere în cauza C-94/17, criteriul pe care această instanță l-a elaborat cu privire la stabilirea ratei dobânzilor moratorii se inspiră din cel care poate fi considerat rezonabil ținând seama de dispozițiile naționale aplicabile în alte domenii.

81. Ținând seama de ansamblul acestor considerații, propunem Curții să răspundă la a doua întrebare litera (a) în cauza C-96/16 și la prima întrebare în cauza C-94/17, că Directiva 93/13 nu se opune unei jurisprudențe naționale potrivit căreia clauza dintr-un contract de împrumut care prevede o rată a dobânzilor moratorii care reprezintă o majorare cu mai mult de două puncte procentuale a ratei anuale a dobânzilor obișnuite este abuzivă, cu condiția ca această jurisprudență să nu aducă atingere posibilității instanței naționale de a aprecia, în mod autonom și ținând seama de toate circumstanțele speței, caracterul eventual abuziv al clauzelor care nu corespund acestui criteriu pe care ar trebui să le examineze.

Cu privire la a doua întrebare litera (b) în cauza C-96/16, precum și la a doua și la a treia întrebare în cauza C-94/17

82. Prin intermediul celei de a doua întrebări litera (b) în cauza C-96/16, precum prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări în cauza C-94/17, instanțele de trimitere solicită să se stabilească dacă Directiva 93/13 se opune soluției elaborate în hotărârile Tribunal Supremo, potrivit căreia consecința constatării caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de împrumut prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii constă în eliminarea acestor din urmă dobânzi, astfel încât doar dobânzile obișnuite continuă să curgă. În cazul unui răspuns afirmativ, Tribunal Supremo ridică problema, în cauza C-94/17, consecinței care ar decurge de aici, în special dacă aceasta ar consta în anularea nu doar a dobânzilor moratorii, ci și a dobânzilor obișnuite prevăzute de acest contract, sau în curgerea dobânzilor moratorii la rata legală.

83. În conformitate cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.

84. Astfel cum a hotărât Curtea, instanțele naționale au numai obligația de a înlătura aplicarea unei clauze contractuale abuzive pentru ca aceasta să nu producă efecte obligatorii în ceea ce privește consumatorul, fără a avea posibilitatea să modifice conținutul acesteia. Astfel, acest contract trebuie să continue să existe, în principiu, fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o astfel de menținere a contractului este posibilă din punct de vedere juridic²⁴.

85. Desigur, Curtea a recunoscut de asemenea posibilitatea instanței naționale de a înlocui o clauză abuzivă cu o dispoziție de drept intern cu caracter supletiv. Cu toate acestea, posibilitatea menționată a fost în mod clar limitată la ipotezele în care invalidarea clauzei abuzive ar obliga instanța să anuleze contractul în ansamblul său și să expună astfel consumatorul unor consecințe echivalente cu

²⁴ Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21, punctul 28 și jurisprudența citată) și Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, punctul 71).

penalizarea acestuia din urmă. În această perspectivă, astfel cum a subliniat, în esență, Curtea, anularea unei clauze dintr-un contract de împrumut referitoare la rata dobânzilor moratorii nu poate, în principiu, să aibă asemenea consecințe, întrucât sumele pretinse de creditor vor fi în mod necesar mai mici în lipsa aplicării acestor rate²⁵.

86. Ținând seama de această jurisprudență, trebuie să se concluzioneze că Directiva 93/13 nu se opune soluției reținute de Tribunal Supremo în jurisprudența menționată mai sus, în măsura în care această soluție implică faptul că instanța națională, care a constatat caracterul abuziv a clauzei dintr-un contract prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii, pe de o parte, înlătură pur și simplu aplicarea acestei clauze, menținând în același timp validitatea celorlalte clauze din acest contract, în special a celei referitoare la ratele dobânzilor obișnuite și, pe de altă parte, nu înlocuiește clauza declarată abuzivă cu dispoziții legale supletive, cum ar fi, printre altele, cele care stabilesc ratele dobânzilor moratorii legal aplicabile în lipsa unui acord între părțile la contract.

87. În cazul în care o clauză prin care se stabilește rata dobânzilor moratorii este considerată ca fiind abuzivă de către instanța națională, aceasta din urmă o poate înlătura, dar nu va avea competența de a alege mai degrabă să reducă cuantumul penalității aplicate consumatorului. În ceea ce privește celelalte dispoziții contractuale, (inclusiv, dacă este cazul, cele referitoare la ratele dobânzilor obișnuite), acestea vor fi menținute și vor continua în mod firesc să producă efectele pe care în mod normal ar trebui să le producă.

88. În schimb, faptul de a lipsi de efecte clauza prin care se stabilesc ratele dobânzilor obișnuite, chiar în condițiile în care aceasta din urmă nu a fost declarată abuzivă, ar depăși cu mult consecințele referitoare la efectivitatea protecției conferite prin Directiva 93/13.

89. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în ceea ce privește un contract de împrumut, clauzele care definesc ratele dobânzilor obișnuite trebuie să fie distinse în mod clar de clauzele care stabilesc ratele dobânzilor moratorii. În timp ce dobânzile obișnuite au o funcție de retribuire a punerii la dispoziție a unei sume de bani de către împrumutător până la rambursarea acesteia, dobânzile moratorii sunt destinate să sancționeze neexecutarea de către debitor a obligației sale de a efectua rambursările împrumutului la termenele convenite prin contract. Clauzele referitoare la ratele dobânzilor obișnuite se află, în consecință, în centrul unui contract de împrumut și se raportează, astfel, la obiectul principal al contractului, obiect care, în principiu, nu poate fi controlat de instanță în temeiul Directivei 93/13²⁶.

90. Această concluzie se impune, în opinia noastră, indiferent de modul în care sunt redactate clauzele contractuale prin care se stabilesc ratele dobânzilor. Constatarea că clauza privind ratele dobânzilor moratorii este abuzivă nu poate avea un impact asupra aplicării dobânzilor obișnuite, indiferent dacă clauza care definește ratele dobânzilor moratorii este distinctă de cea care are ca obiect stabilirea dobânzilor obișnuite sau dacă aceste două tipuri de clauze se confundă. În cazul în care rata dobânzilor moratorii este reprezentată de o majorare a ratei dobânzilor obișnuite, numai această majorare trebuie să fie invalidată. Acest lucru nu este nicidecum asimilabil unei „adaptări” a contractului, care ar fi interzisă în temeiul jurisprudenței: este vorba despre o înlăturare doar a clauzei care a fost declarată abuzivă.

25 A se vedea în acest sens Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21, punctele 28-34).

26 A se vedea, în acest sens, Concluziile noastre prezentate în cauza Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, punctele 56-58). Aceasta se aplică fără a aduce atingere posibilității instanței să controleze clauze care nu ar fi formulate în mod clar și inteligibil.

91. Ținând seama de aceste considerații, propunem să se răspundă la a doua întrebare litera(b) în cauza C-96/16 și la a doua întrebare în cauza C-94/17 că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun ca, urmare a constatării caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de împrumut prin care se stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenită, în temeiul jurisprudenței susmenționate, clauza prin care se stabilește rata dobânzilor obișnuite să producă efecte până la plata integrală a datoriei.

92. Având în vedere acest răspuns, nu este necesar să se răspundă la a treia întrebare în cauza C-94/17.

Concluzie

93. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările adresate după cum urmează:

I. În cauza C-96/16, cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona (Tribunalul de Primă Instanță nr. 38 din Barcelona, Spania)

- 1) Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii nu se opune unei practici a unui profesionist care constă în faptul de a cesiona sau a cumpăra creanțe, precum cea descrisă în speță, care nu oferă consumatorului posibilitatea de a-și stinge datoria prin plata către cesionar a valorii cesiunii, precum și a dobânzilor, a costurilor și a cheltuielilor de judecată.
- 2) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun unei jurisprudențe naționale care stabilește drept criteriu neechivoc faptul că, în contractele de împrumut încheiate cu consumatorii, o clauză care nu a fost negociată, prin care se stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenită este abuzivă în măsura în care:
 - nu restrânge competența de apreciere a instanței naționale în ceea ce privește constatarea caracterului abuziv al clauzelor care nu corespund acestui criteriu dintr-un contract de împrumut încheiat între un consumator și un profesionist, și
 - nu se opune ca instanța sesizată să înlăture clauza menționată dacă se constată caracterul «abuziv» al acesteia, în sensul articolul 3 alineatul (1) din directiva menționată.
- 3) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun ca, urmare a constatării caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de împrumut prin care se stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenită, în temeiul jurisprudenței susmenționate, clauza prin care se stabilește rata dobânzilor obișnuite să producă efecte până la plata integrală a datoriei.

II. În cauza C-94/17, cerere de decizie preliminară formulată de Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania):

- 1) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun unei jurisprudențe naționale care stabilește drept criteriu neechivoc faptul că, în contractele de împrumut încheiate cu consumatorii, o clauză care nu a fost negociată, prin care se stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenită este abuzivă în măsura în care:
 - nu restrânge competența de apreciere a instanței naționale în ceea ce privește constatarea caracterului abuziv al clauzelor care nu corespund acestui criteriu dintr-un contract de împrumut încheiat între un consumator și un profesionist, și
 - nu se opune ca instanța sesizată să înlătore clauza menționată dacă se constată caracterul «abuziv» al acesteia, în sensul articolul 3 alineatul (1) din directiva menționată.
- 2) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun ca, urmare a constatării caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de împrumut prin care se stabilește o rată a dobânzilor moratorii care depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenită, în temeiul jurisprudenței susmenționate, clauza prin care se stabilește rata dobânzilor obișnuite să producă efecte până la plata integrală a datoriei.
- 3) Nu este necesar să se răspundă la a treia întrebare.